

Појам и класификација операција

Проф. др *Митар Ковач*, пуковник*

Увод

Од појаве првих структурних и функционалних елемената који су омогућили настанак операције па до њеног глобалног конституисања и афирмације у Првом светском рату прошао је дуг временски период. У ратовима и оружаним сукобима, а и у миру, операција је постепено добијала нове садржаје и све више постајала устаљена форма припреме, организовања и ангажовања оружаних снага у борбеним дејствима, на свим нивоима командовања. Постала је основно средство опште и војне стратегије за остваривање циљева.

Са развојем физиономије оружане борбе и рата, у појмовном смислу, мењала су се и сва битна обележја операција. Садржај и обим појма операције поступно су се мењали зависно од промена организације војски и нивоа њихове опремљености, односно од нивоа повећања борбених могућности јединица. Тако у садашње време операција показује све значајнију и интензивнију тенденцију ка променама, првенствено у државама и војскама које су у стању да на ваљан начин разумеју и схвате суштинске промене деловања екстерних и интерних чинилаца на садржај и обим тог појма.

Операција, као облик припреме и извођења борбених дејстава, показала је у досадашњем развоју виталност кроз способност да обухвати квалитативно нове садржаје који су резултат развоја борбених средстава и опреме, начина ангажовања снага у оружаног борби и ангажовања државних подсистема који не припадају оружаним снагама, као и невладиних организација и агенција. На тај начин операција све више постаје начин и ниво ангажовања снага у сукобу који нема само војно, односно оружаног обележје.

Појам операције може да се редефинише на основу анализе сазнања о њеном настанку и развоју. Та сазнања су основа за редефинисање садржаја и обима појма, идентификовање критеријума и класификацију.

* Аутор је из Института ратне вештине.

У почетним теоријским разматрањима, у периоду увођења магацинског снабдевања крајем 16. и почетком 17. века, појам *операција* коришћен је за означавање *покрета* и *довођења* војске до битачне просторије. У делима Жоминија, Молткеа, Шлифена и других војних теоретичара термином операција означаван је рејон прикупљања на битачној просторији, али њиме још увек није обухватан и садржај појма *битка*. Руски војни теоретичари Тријандафилов¹ и Свећин проширили су појам *операције* кроз синтагму „дубока операција“ тако што су, поред покрета и развоја снага, обухватили и ток извођења борбених дејстава. Тако дефинисаним садржајем и обимом појма операције нису обухватани сви елементи које он сада садржи.

Појам операције потпуније је дефинисао пољски војни теоретичар Мосор. Он је описивао борбена дејства из више углова, односно с различитих аспеката, у функцији достизања јединственог циља помоћу неколико групација војске различите јачине. Тај почетни квалитативно нови теоријски оквир био је ваљано сазнање за развој појма операције.

Настанак и развој операције, као и свих других облика борбених дејстава, били су условљени деловањем бројних друштвено-историјских, економских, војних и других чинилаца, а пре свега снажним развојем технологије и техничког чиниоца и стварањем масовних војски, које су организоване и припремане за дуготрајна борбена дејства на знатно већем простору.

Интензивним развојем производних снага крајем 18. и почетком 19. века, а посебно нових индустријских грана, као што су машиноградња, хемијска индустрија и нових технологија, изграђене су основне претпоставке за убрзани развој и јачање материјално-техничке основе за промену физиономије борбених дејстава и оружане борбе. То је омогућило стварање масовних војски и њихово стално структурно и функционално јачање. Масовне војске су биле посебно заступљене у најразвијенијим државама Европе,² што је условило потребу промене начина решавања питања њиховог ангажовања у рату и оружаној борби.

Са становишта значајности за процес конституисања и обликовања операције посебан утицај испољили су следећи чиниоци: 1) физиономија рата и оружане борбе; 2) стратегије и доктрине развијених држава; 3) војногеографске карактеристике ратишта; 4) развој нових технологија, оружја и војне опреме; 5) величина и организација вој-

¹ Тријандафилов Владимир, *Замах операција савремених армија* (1925) и *Карактер операција савремених армија* (1929).

² Почетком Првог светског рата Русија је имала 5.460.000, Француска – 3.780.000, Немачка – 3.822.000 и Аустрија 2.300.000 људи.

ски; 6) начела припреме и ангажовања војски, и 7) професионализација војски и мултидимензионалност сукобљавања снага. У теоријским анализама чинилаца који утичу на процес оружане борбе постоје различита организациона решења за материјалну и људску компоненту односно за квалитативна и квантитативна својства оружаних снага или јединица тактичког, оперативног и стратегијског нивоа.³

У току историјског развоја појма операције постојала је тежња ка профилисању складног односа „циља“ и „снаге“ ради што веће економије снага. Сматрано је да се та економија снага постиже вештином у оружаној борби. За економију снага у сукобу Фош каже: „То је вештина бацања свих својих средстава, у извесном тренутку, на извесну тачку и употреба свих својих трупа на тој тачки“. Да би се то постигло неопходна је ваљана процена непријатеља. Пошто се тешко могу проценити сви битни елементи непријатељеве војске или јединица и питања у вези с тим, акценат процене је био на материјалној снази, квантитативним показатељима и познавању основних начела и начина дејства непријатеља. У оружаној борби неопходно је непрекидно вођење рачуна о непријатељу да би се успешније предвидео ток сукоба и извојевала победа. „Што је непријатељ енергичнији и проциљивији то је теже предвидети даљи ток догађања“.⁴

Операције су се припремале тако да се изводе у континуитету, сагласно дефинисаним плановима операција, ради што бржег и економичнијег достизања циља. „За састављање планова и руковођење операцијом неопходно је добро познавати распоред, састав, јачину и дејства противника“.⁵ Осим таквог приступа, било је заговорника покушаја дубљег проницања у суштину непријатељеве борбене моћи пре и у току оружаног сукоба на основу односа „снаге, изненађења и покретљивости“.⁶ Повећано коришћење оружја веће покретљивости, односно боља динамичка отпорност и маневарске могућности на основу „механизације“, „моторизације“ и „ваздушне покретљивости“, утицало је на потребу другачијег односа према садржају већине појмова у оружаној борби у домену теорије и праксе.⁷ Та тенденција постоји и сада, а предвиђа се да ће постојати и у наредним ратовима и оружаним сукобима.

³ „У рату, човјечја воља представља оно што се не може мерити, манифестује се у отпору, а сама зависи од тактике“. Лидел Харт, *Модерни рат*, стр. 104.

⁴ Н. М. Тухачевски, *Изабрана дела* (I део), стр. 176.

⁵ *Исто*, стр. 179.

⁶ Лидел Харт је заговарао такав приступ у делу *Модерни рат*. Залагао се за сазнавања „психолошке и механичке“ природе изненађења, као и његове „техничке подлоге“. Приликом анализе врста оружја и њихове ефикасности у оружаној борби са аспекта изненађења закључио је да је авион такво оружје: „Аероплан, тај нови коњаник на шаховској ратној табли, пришао је у помоћ пионима и топовима“. *Исто*, стр. 117.

⁷ „Механизацију стварно можемо сматрати као војнички еквивалент релативитета; због ње се мењају досадашњи термини о времену и простору“. *Исто*, стр. 193.

Брзина реализовања различитих активности и дејстава у оружној борби све је више утицала на ток и исход свих врста операција. Пошто је то „релативно невидљива категорија“, односно не може се унапред прецизно материјално квантификовати јер испољава накнадне ефекте, војске са застарелим доктринарним гледиштима нису довољно уочавале њен структурни и функционални значај. Та неспособност и стање „војничког духа“, у појединим земљама Европе и света омогућили су немачки „муњевити рат“ и „тријумф маневра“.⁸ Уочавање значаја маневра у складу са могућностима оружја и технике одражавало се на реализовање свих форми кретања, маршевања, маневра у оружној борби, груписање снага, динамику оружане борбе, изненађење, и слично.⁹

Онај ко је у теорији ратне вештине придавао више значаја брзини у оружној борби и операцијама успевао је да при приближно истом односу снага изађе као победник јер је у пракси био покретљивији, брже се концентрисао и дисперзовао снаге, брже нападао, успешније прегруписавао снаге у одбрани, „брже је мислио“ и био способнији да изненади. Уочавање значаја брзине у оружној борби утицало је на модификацију оружја и опреме, као и на развој осталих садржаја и облика борбених дејстава. Различито схватање значаја брзине у оружаном сукобу утицало је на настанак различитих доктринарних ставова и различитих садржаја војних доктрина у вези с организацијом војске, њеном припремом и ангажовањем у оружној борби.¹⁰ Промене у оружној борби биле су континуиране и у свим садржајима су се одразиле на поимање и практиковање у домену операције кроз производњу и употребу новог оружја и опреме и новине у методу припреме, организовања и извођења операција.

Методи „борбе, победа и пораз“ зависе од материјалних (економских) услова. „Планирана операција треба бити прорачуната и материјално обезбеђена“.¹¹ Кроз историју операција посебно је наглашавана зависност начина вођења рата, припреме и извођења операција од квалитета људи и средстава у оружној борби.

Развој операције у домену теорије и праксе, кроз историју, могуће је сагледати, анализирати и истраживати преко: 1) метода „припреме, организовања и извођења операција“; 2) промена састава,

⁸ Могућности маневра немачке војске у Другом светском рату „неутралисане“ су успешнијим маневарским способностима јединица и војски антихитлеровске коалиције.

⁹ „Брзина и изненађење нису само рођаци, већ и близанци“ (исто, стр. 319). „Па ипак је често и незнатно повећање маршевске брзине имало далекосежне последице; њима су отпочињала најизраженија раздобља светске историје“ (исто, стр. 323).

¹⁰ „Анализа нам показује да, независно од равнотеже у материјалној снази, изгледи на успех првенствено зависе од односа између снаге и простора – између величине расположивих снага и ширине простора кога бранилац треба да поседне и држи“ (Лидел Харт, *Револуција ратовања*, стр. 16).

¹¹ Н. М. Тухачевски, *Изabrана дела* (1 део), стр. 179.

бројности, оружја и опреме јединица оперативног нивоа; 3) развоја производње за потребе логистике снага у операцијама;¹² 4) противречности између новог оружја, његове употребе у оружаном борби и старих метода припреме и извођења операција, и 5) субјективног утицаја војне мисли војсковођа на војску у теоријском и практичном погледу. На основу анализе теоријског фонда историје ратне вештине може се запазити да се „нови садржаји операција“ нису појављивали и развијали хаотично. Напротив, ти процеси су били последица одређених правилности и закономерности у оружаном борби. Дакле, може се закључити да војна мисао није правила јасну разлику између рата, оружане борбе и борбених дејстава. Стога су поистовећивани нивои („облици“) њиховог дешавања, што је посебно карактеристично за операцију.¹³

Уочавањем тенденције ширења простора оружаног сукобљавања битка је изгубила дотадашња класична обележја у теоријском и практичном погледу. Пређашње „генералне битке“, које су значајно утицале на исход оружаних сукоба и ратова, постале су „редовне“ и бројне, и реализоване су у низу кроз операције сукобљених војски и јединица. На промене у физиономији операција на копну нарочито је утицао развој тенкова, оклопних транспортера, авиона и противоклопних оруђа. Тим променама у операцијама на копну предходиле су промене у организацијско-формациској структури јединица оперативног нивоа и промене у војним доктринама.

Формирање родовских јединица и јединица служби за различите функције борбених дејстава утицало је на повећање бројног стања војски и учинило је сложенијим процес њене припреме и ангажовања. Структура војски које су ушле у рат постепено се мењала, при чему је већина од њих прихватила став да њихова организациона структура треба да буде усклађена са: задатком који јој се поставља, капацитетом операцијских праваца и могућностима ојачања од стране претпостављене команде. У односу на почетак рата, број артиљеријских оруђа у већим операцијама 1944. и 1945. године повећан је за 5–10 пута. Оклопне јединице, артиљерија и ваздухопловство постали су ударна снага армија у нападу и снага отпора у одбрани.¹⁴

¹² Кључни закључак који из свега тога треба да се изведе јесте да ће опасност по логистику САД у будућности бити, вероватно, утолико већа уколико се продужава трајање операције (Патрик Дулин, „Слабе тачке логистике у будућности“, „Информативни билтен превода“, Београд, 1998–2000, стр. 113).

¹³ „Специфичан садржај рата представља борбена делатност војске – бој, операција, битка. Општи циљ боја, операције, битке, састоји се у томе, да се путем уништења живе силе и борбене технике непријатеља он примора да прекине отпор (...). Основа средстава за вођење боја су ватра и покрет – напад (противнапад); операције – оперативни маневар (противманевар) и удар (противудар), битке – нападна и одбрамбена операција“ (*Гледишта неких совјетских писаца*, ВИЗ, Београд, 1953, стр. 49).

¹⁴ У јошко-кишњевској операцији густина артиљеријских оруђа на километар фронта совјетске армије износила је 13–15, а у Берлинској операцији 200–250 оруђа.

У правилностима и тенденцијама развоја операција Харт је видео начин за нагло повећање војне моћи.¹⁵ Због тога се залагао за модернизацију војске, која се непосредно значајно одразила на дефинисање операције, првенствено на њен практични аспект, који се испољава кроз оперативну вештину: 1) све што је могуће од оружја и јединица треба „моторизовати“ и „механизовати“, од митраљеза до „борних кола“; 2) пешадија треба да води „блиску борбу“, а „борна кола“ треба да буду основна маневарска снага; 3) артиљерију треба „попети“ на оклоп, а тешку артиљерију треба моторизовати; 4) противавионску артиљерију треба опремити што моћнијим „рачунским справама“ за гађање авиона на што већој даљини и при различитим угловима; 5) авион и тенк треба да буду „стожер интеграције“ војне моћи; 6) митраљез је носилац одбрамбене стабилности, а авион офанзивне моћи; 7) авион треба да има вишенаменску улогу (дејство, извиђање, транспорт); 8) механизацијом војске убрзавају се кретање трупа и маневар у борбеним дејствима, уз повећање заштите људства; 9) ради умањења значаја водених препрека у оружаног борби треба производити „тенко-амфибију“; 10) механизацијом војске постиже се већа ефикасност у борби са мање људства; 11) ново оружје треба вешто да се употребљава;¹⁶ 12) за увођење новог оружја неопходно је преиспитивање његовог утицаја на стратегију и тактички ниво командовања; 13) развој новог оружја омогућава напредак у механици и науци; 14) механизација војске утиче на појачано „морално дејство“ против снага непријатеља; 15) механизација војске изазива брз развој противтенковских средстава; 16) под механизацијом војске не подразумева се потпуни нестанак пешадије;¹⁷ 17) пешадијске масе треба заменити „елитном пешадијом“, која треба да буде што више моторизована; 18) проблем модернизације војске условљен је и „духовним проблемима“;¹⁸ 19) „физичка“ покретљивост војске утиче и на повећање њене „духовне“ покретљивости; 20) осим тенкова, неопходно је да се производи мноштво малих борних кола (двоседи различите намене), на пример, „оклопљени гмизавци“ за лаке митраљезе; 21) револуција у оружју само је један аспект револуције у ратовању; 22) развој противтенковског оружја утиче на „ефикасност дефанзивне тактике“; 23) развој авиона још више ће утицати на „различито поимање

¹⁵ „Она војска, која прва буде имала моралне храбрости да напусти старовременске, из моде изашле јединице, па да их замени малим бројем покретних а оклопљених група, постаће одмах јача од свих осталих војски“ (Лидел Харт, *Модерни рат*, стр. 133).

¹⁶ „Историја не оправдава ослањање на бруталну снагу и занемаривање вештине“ (исто, стр. 200).

¹⁷ „То ново одушевљење пешадије ‘с кожом заштићеном од куршума’ и ‘механизованим ногама’, треба канализовати (...). Напротив све се више осећа потреба за новом лаком пешадијом – као одабраном и савршено обученом трупом“ (исто, стр. 221 и 222).

¹⁸ „Као препреку модернизацији и механизацији војске Лидел Харт наводи „духовне проблеме“ – неспособност за промене све док у војсци не буде доминантна генерација „мотораша“ јер смисао за покретљивост није довољно изграђен.

односа простора и снаге као и густине и брзине“; 24) авијација јесте моћна, али никада неће моћи сама у потпуности да оствари коначни циљ оружане борбе;¹⁹ 25) недостатак прецизног дејства авиона значи повратак на „варварски“ начин ратовања; 26) повећањем разорног дејства новог оружја „храброст, вештина и патриотизам постају без вредности“; 27) „Ратно искуство нас учи да се ниједно ново оружје не показује онолико убиствено у пракси као што изгледа у теорији“;²⁰ 28) развојем оружја у будућности тежиће се смањивању жртава и разарања у оружаној борби кроз развијање способности „брзе парализе противника“²¹ 29) развој оружја треба да прати развој средстава за транспорт, и 30) „Механизацију стварно можемо сматрати као војнички еквивалент релативитета; због ње се мењају досадашњи термини о времену и простору“.²²

Због разумевања суштине тенденција развоја чинилаца који опредељујуће утичу на теоријски и практичан аспект операција остали су актуелни многи ставови у делима Лидела Харта. У научном смислу, она су и даље полазна основа за многа доктринарна решења и визије развоја војски на Западу.

Утицај мноштва чинилаца на промене оперативног борбеног распореда имао је различит интензитет и значај: развој војне мисли; механизација и моторизација војске; развој авијације; повећање ватрене моћи јединица; развој средстава за везу и извиђање; повећање маневарских могућности и покретљивости снага; промене у војним доктринама, и слично.

Ширина и дубина оперативног борбеног распореда снага, на свим нивоима командовања, у одбрани и нападу, повећавана је с повећањем простора покретљивости и брзине дејстава у оружаној борби. Већ од 1943. године, све до садашњих дана, испољава се тенденција да се кроз организацију јединица интегришу различите родовске функције на што нижем нивоу здруживања.

Борбени распоред видовских, родовских и здружених јединица карактерише континуирано повећање рејона и зона, дисперзија снага на већој дубини у одбрани и нападу, противтенковске и противавионске групе, формирање покретних елемената борбеног распореда, увођење резерви родовских и здружених јединица, и слично. Специфичности оперативног борбеног распореда јединица ратног ваздухоплов-

¹⁹ „Ваздухопловство представља једно супер-герилско средство. Стога оно природно тежи да и стратегијски води рат за изнуравање – чија постепеност доводи до све веће пустоши и штете... Ваздухопловство је такође нагласило механички правац ратовања и то како у квалитативном тако и у аутоматском смислу“ (Лидел Харт, *Революција ратовања*, стр. 20 и 22).

²⁰ Исто, стр. 27.

²¹ „Ако би се ратовање и поред атомске бомбе и даље продужило, изгледа вероватно да ћемо бити сведоци даљег ширења и убрзавања модерне тежње да се трупе углавном састоје од специјализованих а брзо покретних јединица“ исто, стр. 78).

²² Лидел Харт, *Модерни рат*, стр. 193.

ства и ратне морнарице биле су условљене амбијентом и тактичко-техничким карактеристикама оружја и опреме.²³

Искуства из локалних и грађанских ратова у припреми и извођењу операција у теорији ратне вештине уопштавана су и на различите начине су утицала на промене метода припреме и извођења операција. У немачкој војсци, за разлику од већине других, оклопне јединице и авијација чиниле су офанзивну снагу у операцијама, под условом да се пробој одбране изводио, масовно и изненадно на уском фронту. Совјетска војна мисао, у то време, највише је разматрала извођење операција и проблем оператике у условима масовне употребе оклопних ваздухопловних и ваздушнодесантних снага, па је и суштина метода напада на оперативном нивоу била заснована на „дубоким продорима“ у зону одбране непријатеља. У другим војскама нападне операције су прихватане као основни облик борбених дејстава, али је метод њиховог извођења био застарео, односно, тежишно се заснивао на искуствима из Првог светског рата, нарочито из „позицијског периода“. Иако су се декларативно залагале за напад, те војске су, у суштини, првенствено припремане за одбрамбене операције, при чему су снагу одбране заснивале на утврђењима, фортификацији и запречавању. Француска војска и њена доктрина били су изразити представници таквог стања пред Други светски рат јер није уочена промена и потреба за механизацијом и моторизацијом војске као ни значај авијације у извођењу операција у будућем рату. *У суштини, није уочен значај маневра у удару и уопште у оружаног борби.*

У Другом светском рату афирмисане су нападне операције као основни и одлучујући облик борбених дејстава. Квалитативна својства људског чиниоца, повећана употреба оружја и опреме, бржи утрошак материјалних ресурса и могућност маневра снагама и средствима на већем простору утицали су на промене у груписању снага, оперативном борбеном распореду и начину извођења нападахних операција.

Кроз историју, извођење операција прилагођавано је конкретним просторним, временским и борбеним условима. Превласт у ваздушном простору све више је постајала услов за извођење нападахних операција већих размера, пре свега моторизованим, механизованим и оклопним јединицама. Карактеристике авиона, првенствено радијус дејства, оружја и убојних средстава, омогућавале су дејство на већој оперативној дубини иза линије фронта, заштиту сопствених снага и брзо преношење тежишта у нападу с једног на други правац. Темпо напада, методе остваривања надмоћи, ширина и дубина зоне операција мењали су се континуирано.

²³ На борбени распоред јединица ратне морнарице значајно је утицала масовнија употреба авијације и усавршавање убојних средстава за дејство из ваздушног простора по циљевима на води и под водом.

Развој операције после Другог светског рата може да се анализира помоћу сличног поступка, с тим што се мора узимати у обзир чињеница да је веома тешка генерализација на нивоу правилности јер су борбена дејства у локалним ратовима претежно извођена према доктринарним решењима која су, у основи, заснована на суштинским поставкама развијенијих држава и војски. Будући да су се карактеристике нових оруђа и опреме све брже мењале, мале и средње развијене државе биле су све мање у могућности да прате тај темпо. Разлика између нивоа опремљености њихових војски новим оружјем постајала је све већа и све се теже могла надокнадити. Због тога су у оружаним сукобима на просторима СФР Југославије коришћена застарела оруђа из Другог светског рата, али и најсавременија оруђа која су први пут употребљена после увођења у оперативну употребу. Та значајна разлика у опремљености војски и проширење садржаја и обима појмова рат и оружана борба непосредно утичу на теоријски и практични аспект појма операција.

Без даље детаљније анализе актуелних сазнања и доктринарних решења, физиономија операција се може сагледати кроз тенденције развоја у оружју и опреми, као и на основу новина у доктринарним опредељењима које се односе на припрему, организовање и извођење операција. Основне карактеристике савремених операција су: 1) коришћење високософистицираног оружја и опреме ради постизања што веће надмоћи над непријатељем и остварења дефинисаних циљева; 2) наношење удара по читавој дубини непријатељевог распореда; 3) наношење удара не само по оружаним снагама непријатеља већ и по његовим најважнијим привредним и инфраструктурним објектима, који непосредно утичу на ток и исход сукоба; 4) растреситост распореда снага у операцији; 5) повећање брзине извођења операција; 6) усклађеност дејства снага у операцијама; 7) организација садејства видовских, родовских и специјалних јединица; 8) економија снага у операцији; 9) висока активност јединица и непрекидност извођења борбених дејстава, и 10) чести маневри снагама. На основу генезе сазнања о развоју операција у теорији и пракси може се извести дефиниција тог појма која ће по обиму и садржају одговарати актуелним потребама и тенденцијама развоја те појаве.

Појам операције

Мада није дао потпуну дефиницију, Мосор је у делу *Оператика* још 1938. године поставио теоријске основе за потпуније појмовно одређење операције, наглашавајући у вези с операцијом: „Овде се не ради о организацији краткотрајне борбе изведене на једном правцу, већ о усклађивању неколико борби, односно низа борби од неколико дана, изведених засебно на неколико праваца, често врло удаљеним ме-

ђусобно. Та комбинација дејстава по више праваца ка једном циљу помоћу неколико групација разне јачине и састава представља основну одлику операције“.²⁴

Операција је у *Ратној служби ЈНА*, из 1964. године, дефинисана као: „... скуп бојева, борби и других борбених дејстава која се изводе по јединственој замисли и плану ради постизања оперативног или стратегијског циља. У операцији се комбинују и преплићу разноврсна борбена дејства: напад, одбрана, гоњење, одступање, маршевање и сл., која су у датој ситуацији најцелисходнија и усмерена су на постизање циља операције. Она се изводе повезано по циљу и времену, одвојено по простору, како по дубини, фронту и позадини, тако и по ширини – на једном или више праваца“.²⁵ Тој дефиницији се може приговорити да су непрецизни коришћени термини и синтагме, а дискутабилни су и њени елементи. Међутим, она омогућава компарацију сазнања из различитих периода.

У *Војној енциклопедији* операција је дефинисана као: „... целокупност упоредних (једновремених) и узастопних дејстава која се изводе координирано и организовано по јединственој замисли и плану на јединственом простору (територији, акваторији) и у одређеном времену – раздобљу ради постизања оперативних или стратегијских циљева... Операције су најсложенији и често највиши облик борбених дејстава; изводе их обично здружене формације већег састава (армија, група армија, фронтови, и др.), а у одређеним условима и мање снаге – групе бригада и дивизија када се таквом акцијом постижу оперативни циљеви“.²⁶

Развој совјетске оперативне вештине, садржи следећу дефиницију операције: „... организована целина различитих борбених дејстава, обједињених јединственом замисли, која изводе јединице једног вида или неколико видова оружаних снага ради постизања оперативног или стратегијског циља“.²⁷

Семјонов „савремену операцију“ дефинише као: „... организовану целину различитих борбених дејстава, обједињених јединственом замисли, која изводе јединице једног вида или неколико видова оружаних снага ради постизања оперативног или стратегијског циља“.²⁸ Одлучујућим чином операције Семјонов сматра битку, за коју каже да чини: „... укупност бојева које изводе снаге одређене оперативне јединице у интересу постизања општег циља операције или поједине њене етапе“. Поступност догађања у операцији Семјонов разматра кроз низ борбених дејстава (бој, битка и операција) и закључује: „... у са-

²⁴ С. Мосор, *Оператика*, ВИЗ, Београд, 1962, стр. 140.

²⁵ *Ратна служба ЈНА*, 1964. год.

²⁶ *Војна енциклопедија*, том VI, стр. 388.

²⁷ В. А. Семјонов, *Развој совјетске оперативне вештине (преводи)*, ВИЗ, Београд, 1965, стр. 387.

²⁸ Семјонов, *исто*, стр. 17.

временим условима потпуно је могућно постићи циљ операције једним ударом, једном битком“.²⁹

У *Стратегији оружане борбе* операција је дефинисана као: „... најсложенији и највиши облик борбених дејстава којим се, према јединственом плану, на одређеном простору и за одређено време, обједињавају и усмеравају бојеви, борбе, тактичке борбене радње и друге активности јединица оружаних снага и других снага ОНО и ДСЗ ради остварења јединственог оперативног или стратегијског циља. Операције изводе стратегијске групације, стратегијско-оперативне јединице, оперативне јединице и оперативни састави ЈНА и ТО на копну, мору и у ваздушном простору, уз ангажовање других снага ОНО и ДСЗ, ослоњем на укупне људске и материјално-техничке потенцијале на територији где се припремају и изводе. Операције могу имати оперативни или стратегијски значај“.³⁰

Душан Вишњић дефинише операцију као: „... највишу конкретну форму оружане борбе, најкомплекснију категорију сукоба снага (дела) зараћених страна, мултимедијски, дисконтинуелни процес (појава) више једновремених и узастопних бојева и безброј борби, покрета и других борбених радњи и делатности осталих субјеката оружане борбе, обострано планираних и изведених у условима недовољног познавања противника чијим исходом победници стичу, а побеђени губе стратегијске, оперативне или тактичке предности у даљем вођењу ратних дејстава“.³¹ У овој дефиницији може се уочити да многи елементи нису сагласни, јер се дефинишу преко појмова који не одговарају суштини и смислу савремених гледања на оператику и операције.

У *Речнику термина и дефиниција НАТО-а* операција је дефинисана као дејство оружаних снага или реализација стратегијских, тактичких, логистичких, вежбовних или административних војних задатака, као и вођење борбе, укључујући покрет, снабдевање, напад, одбрану и маневре ради остварења циљева у бици или кампањи (1/3/73). *Кампања* је дефинисана као скуп војних операција, планираних и реализованих ради достизања стратегијских циљева у одређеном времену и на одређеном географском простору, које обухватају морнаричке, копнене и ваздухопловне снаге (16/7/99).³²

Суштинско значење операције као категорије (дакле, оно што она објективно јесте) различито се сагледава и разматра, што зависи не само од степена развијености теорије операција већ и од доктринарних гледања на њен значај и функцију у одређеној војсци и држави.

²⁹ Исто, стр. 388.

³⁰ *Стратегија оружане борбе*, 1983, стр. 293.

³¹ Д. Вишњић: „О појму операције и његовој дефиницији“, „Војно дело“, бр. 4/1980, стр. 23.

³² *NATO Glossary of Terms and Definitions* (English and French), NATO Standardization agency (NSA), Brussels, 2003 (page 2-O-2&2-C-1).

У теорији оператике појам „битка“ различито је дефинисан, али је углавном прихванат као виши или највиши ниво „оружане борбе“ или „борбе“.³³ Класификација битке је изведена према различитим критеријумима: 1) критеријуму простора („амбијента“); 2) критеријуму „периода рата“ („оружане борбе“); 3) критеријуму начина извођења (на фронту, у сусрету, у окружењу...); 4) критеријуму достигнутог циља, и 5) критеријуму претежне заступљености или утицаја оружја на ток и исход битке.³⁴ У ратној вештини на Западу битка је прихваћана, у теоријском погледу, традиционално као највиши ниво борбе (оружаног сукоба) у рату. Новине у оружаном борби само су утицале на промену схватања о потреби уношења извесних промена у теорији и пракси „припреме и реализовања“ битке. Динамичан и значајан обим квантитативних и квалитативних промена у оружаном борби условио је потребу преиспитивања постојећих и формулисања нових „метода дејства“ у бици. „Битке се добијају убијањем и маневром. Уколико је војсковођа већи, утолико је већи допринос маневра и утолико је потребно мање убијања. Скоро све битке које се сматрају ремек делима ратне вештине, из којих су потекли оснивање држава и слава команданата, биле су битке маневра у којима се непријатељ врло често нашао поражен помоћу неког новог средства или начина, неког необичног, неочекиваног напада или ратног лукавства. У многим таквим биткама губици победника били су врло мали“.³⁵ И поред знатних промена основних обележја оружане борбе, на Западу је битка у домену извођења остала предмет тактике, а у погледу одређивања циља у бици и припреме за битку – у домену стратегије.

Промене у организацији војски, повећање простора на којем се изводе борбена дејства, повећање времена и интензитета оружане борбе и знатне промене у одређивању циља, могућности његовог реализовања у бици и „метода дејства“ нису били довољна „аргументација“ за другачији приступ при утврђивању системности (дисциплина) ратне вештине или формулисању нивоа оружане борбе.

У теорији оператике није нађен ваљан одговор на постојање битне разлике између битке и операције, а она је „кристално“ јасна: *битка* је ниво оружане борбе (сукоба), а операција је метод, тј. начин припреме и ангажовања снага једне од страна у сукобу. Дакле битка је у непосредној релацији са оружаном борбом, односно њен је нижередни појам, док је операција нижередни појам борбених дејстава.

³³ Битка (енг. *battle*; фр. *bataille*; нем. *schlacht*; рус. *битка, сражение*) јесте одлучни судар између „противничких стратегијских снага“ чији резултати битно или пресудно утичу на исход „одређеног периода оружане борбе, њеног тока, коначног исхода, па чак и исхода рата у целини (Мид Ерл, *Творци модерне стратегије*, стр. 313).

³⁴ Многе битке су добиле назив по најзначајнијим географским појмовима где су се десиле (Московска, Стаљинградска, Церска, Колубарска итд.) или циљу који је остварила једна од страна у сукобу (битка за Атлантик, битка за рањенике итд.).

³⁵ *Исто*, стр. 313.

Због неуочавања или пренебрегавања те суштинске разлике у теорији ратне вештине на Истоку је операција прихваћена као ниво оружане борбе, а оператика као нова дисциплина ратне вештине. Различито теоријско одређење битке и операције у пракси није верификовано као њихова искључивост или замењивост термина, односно дефиниција појмова релативно истог садржаја и обима. Битка и операција су у току Другог светског рата остале практично верификовани и познати појмови јер су војске и јединице учествовале у биткама и припремале и реализовале операције. Таква теоријска и доктринарна непрецизност одржала се до садашњих дана.

Наведене промене су утицале на војну мисао на Истоку да „промовише“ операцију као „ниво оружане борбе“ који се разликује од битке. Та разлика је теоријски описана и реализована у односу на традиционално поимање битке кроз: 1) наглашавање немогућности „решавања рата“ кроз једну или неколико битака; 2) повећано учешће људи и технике у оружаној борби; 3) наглашавање да од исхода „одлучујућих битака“ (главних битака) зависи „судбина рата“ у целини; 4) могућност вођења више једновремених битака у оквиру „стратегијских операција“ или узастопних битака у оквиру исте операције; 5) различите циљеве у биткама једне операције или операцијама једне битке (наношење губитака непријатељу, промена односа снага, одржавање одређене територије, акваторије, ваздушног простора или њихово заузимање, и слично); 6) простор оружаног сукоба који захвата већу дубину државних територија иза „линије фронта“; 7) чињеницу да битке, појединачно, у измењеним условима оружане борбе не решавају исход оружане борбе нити рата, и 8) постизање коначне победе или пораза кумулацијом ефеката и резултата више битака у оружаној борби, при чему су последње битке „круна“ тих ефеката, па због тога постоји мишљење да су најважније победе у „последњим“ биткама или операцијама.

На основу анализе сазнања и утврђених разлика садржаја појма у односу на више и нижередне појмове могу се извести следећи парцијални закључци о појму операције: 1) то су циљне, сврсисходне радње; 2) те процесе у савременим условима одликују неке заједничке карактеристике (садржај, структура, борбена моћ снага, ток операције, покретљивост снага и др.); 3) операције су облик припреме, организовања и ангажовања снага у оружаним и неоружаним сукобима; 4) операције изводе видовске, родовске и здружене јединице, самостално и уз учешће других делова оружаних снага, система безбедности, државних и међународних институција; 5) у операцији се, према јединственој замисли и плану, обједињавају борбене – оружане, и неборбене – неоружане активности; 6) у војној доктрини се дају основна усмерења за припрему и извођење операција; 7) према карактеристикама

циља и нивоа ангажовања снага разликују се нивои тих процеса – стратегијски, оперативни и тактички ниво.

Након анализе сазнања, операција може прелиминарно да се дефинише на следећи начин: *операција је облик припреме и ангажовања снага у борбеним дејствима и неоружаним активностима којима се, према јединственом плану – пројекту, на одређеном простору и за одређено време, обједињавају и усмеравају борбена дејства јединица, борбене радње и друге неборбене активности снага система безбедности и одбране ради остваривања јединственог тактичког, оперативног или стратегијског циља.* Основне разлике између предложене дефиниције и досадашњег схватања појма операције могу да се искажу кроз следеће тврдње: операција више није највиши и најсложенији облик борбених дејстава: операцију могу да изводе снаге на било којем нивоу организовања и командовања; операција више није ниво оружаног сукоба – није замена за појам битка; операција се не односи само на појам борбених дејстава, она захвата садржаје и изван појмова рат и оружана борба; у домену осталих садржаја сукобљавања, операција у целини није предмет оператике; оператика треба да се бави питањем припреме и организовања операција; тактика се бави питањем извођења операција, односно ангажовањем снага у процесу реализације; у практичном смислу, командовање – војни менаџмент, интегрише све војнонаучне дисциплине (стратегија, оператика, тактика и логистика).

Класификација операција

Аутори операције класификују на основу различитих критеријума: „по размерама – операције могу бити стратегијске, фронтовске (флоте, округа ПВО, група армија), армијске (корпусне), флотиле; по времену извођења – прве и наредне; у зависности од средине вођења борбених дејстава – копнене, поморске, противваздушне и ваздушне. Посебна врста операција су заједничке операције (ваздушнодесантне, поморскодесантне и противдесантне). По својим циљевима операције могу бити нападне и одбрамбене“.

У неоружане операције, којима се придаје изузетан значај у САД и НАТО-у, спадају: 1) психолошке операције, из домена тзв. неокортикалног ратовања (*Neocortical Warfare*)³⁶; 2) операције изван ратног стања, из домена тзв. стратегије сукоба ниског интензитета, и 3) информатичке или електронске операције. Неоружане операције су специфичне у односу на оружане операције по томе што се планирају, припремају и изводе константно – у миру и рату.

³⁶ „Као субјект, у неокортичком ратовању, мозак се користи да се са много више ума и вештине слама противникова воља за борбу и успоставља властита контрола над њим...“ Мирковић, Тодор, *Неокортичко ратовање*, „Војска“, 2. мај 1996).

КЛАСИФИКАЦИЈА ОПЕРАЦИЈА

Применом нових технологија, савременог оружја и опреме суштински је промењена информациона и просторна димензија сукоба. Такозвани информатички рат и електронско ратовање значајно су заступљени појмови у теоријској и доктринарној литератури на Западу, посебно у САД и Северноатлантском савезу. Након што су је То-

флерови покренули, кампања о информационом рату добила је убрзање које се није могло зауставити. У годинама које су уследиле војна штампа је била преплављена теоријама о информационом рату, а тренутно се на неколико америчких универзитета и приватних института одржавају курсеви о тој теми. Комбинацијом дигиталних веза и снаге рачунарске обраде информација отворена је Пандорина кутија комбинација стратегија (ратна лукавства).³⁷

Према америчким гледиштима, постоји неколико различитих облика (врста) информатичког – електронског ратовања³⁸ (операција): 1) ратовање у сфери командовања и управљања или, како су га назвали: „удар против главе и врата противника“³⁹ 2) обавештајно ратовање; 3) електронско ратовање;⁴⁰ 4) психолошко ратовање (информација у функцији промене човекове свести);⁴¹ 5) „хакерско“ ратовање („упад у информациони систем противника“); 6) економско-информационо ратовање (блокирање и усмеравање информација ради економске доминације) и 7) „кибер-ратовање“.⁴² Свака од наведених врста ратовања реализује се припремом и извођењем различитих операција (појединачно или њиховим комбиновањем).

У савременим сукобима повећана је убојитост на бојишту и измене су димензије бојишта од линеарних ка нелинеарним формама. Повећана улога технологије увела нас је у период смањења снага и организационог реструктурирања.⁴³ Променама у борбеним дејствима захваћене су и функције обезбеђења снага у операцијама или реализовања других неоружаних активности. То се, поред обавештајних и противобавештајних операција, односи и на логистичке операције. „Логистика војске у 21. веку све је агилнија, разноврснија, поузданија и ефикаснија у обезбеђивању подршке, у временима непредвидивих глобалних промена“.⁴⁴

Мултинационалне војне операције припремају се и изводе у садејству и сарадњи војних снага различитих држава – коалиционих партне-

³⁷ Питер Емет, „Инфоманија – нова манифестација синдрома рата у Заливу, „Информативни билтен превода“, 1998–2000, стр. 13.

³⁸ Исто, стр. 11.

³⁹ Ворен П. Стробел, „Утицај медија на спољну политику у доба модерне комуникације“, „Информативни билтен превода, бр. 2/2001, стр. 24.

⁴⁰ Командант тих снага постизаће доминантност на бојишту путем умрежених сензора и оруђа, а имаће и способност да нагомила и комбинује снаге ради постизања тактичке доминантности (исто, стр. 42).

⁴¹ Исто, стр. 21.

⁴² „Насупрот томе, рањивији смо на сандуке пуне експлозива, кибер-терористе и на отворено и слепо насиље незаконских режима“, забележио је амерички министар одбране господин Доналд Рамсфелд 26. јануара 2001. током церемонија које су означиле његово преузимање дужности у Пентагону („О тешкоћи организовања одбране у парадоксалном контексту“, „Информативни билтен превода“, бр. 2/2001, стр. 33).

⁴³ Мајкл Дендриц: „Да ли ћемо у будућности имати логистички корпус?“, „Информативни билтен превода“, Београд, 1998–2000, стр. 116.

⁴⁴ Исто, стр. 117 и 118.

ра, ради остварења заједничког циља, при чему се могу ангажовати и различите цивилне агенције као подршка оружаним операцијама.

У сведимензионалним операцијама (*Full Dimension Operations – FDO*) полази се од становишта да је рат тоталан, па су војни теоретичари на Западу увели нову синтагму којом се означава начин припремања и ангажовања потенцијала државе у сукобу. Такав доктринарни приступ практично је проверен у локалним ратовима вођеним у последњој деценији 20. века, нарочито у „Пустинској олуји“ и агресији НАТО-а на СР Југославију. Према званичним војним документима, посебно *FM 100-5*, сведимензионалност операција огледа се, у технолошком и организационом смислу, у „пројектовању силе“ и укључује скоро све врсте оружаних и неоружаних операција.⁴⁵ У сведимензионалним операцијама се ангажују државне институције и невладине организације, кроз неоружане и оружане операције, при чему примат имају неоружане операције и настојања да се сукоб реши без извођења оружаних операција.⁴⁶ Дакле, сведимензионалност операција мора да се посматра кроз неколико сегмената усмерених ка том циљу: 1) истовремене координиране оружане и неоружане операције,⁴⁷ 2) дејства из свих простора (копно, море, ваздушни простор и космос), и 3) непрекидност – у миру и рату, и уопште сукобима. Значајна карактеристика сведимензионалних операција јесте придобијање подршке међународне јавности за деловање, првенствено у оружаним операцијама, јер се за неоружане операције не тражи сагласност међународних институција и јавности. Сведимензионалне операције се реализују у оквиру концепта управљања кризама за који су јасно дефинисане процедуре припреме и извођења. (У раду су дате само неке информације о појединим врстама операција из класификационог низа јер су теоријски и доктринарно мање заступљене у литератури.)

Закључак

Развој, одређење појма и класификацију операције у теорији и пракси могуће је сагледати и анализирати преко утврђивања промена у: 1) методу припреме и ангажовања снага; 2) организацији команди и једини-

⁴⁵ У областима попут Косова и Метохије обједињују се војне активности и дипломатија и ствара окружење које је посебно занимљиво у области комуникација (П. Стробел: Утицај медија на спољну политику у доба модерне комуникације“, „Информативни билтен превода“, бр. 2/2001, стр. 23).

⁴⁶ Спасоје Мучибабић, „Садржај војне доктрине, начин њеног формулисања и примена“, „Војно дело“, бр. 6/1997).

⁴⁷ Повлачење српских војника са Косова и Метохије коначно је постигнуто захваљујући непосредним дипломатским контактима између Руса, Европљана и Американаца, подржаним ваздухопловном силом Северноатлантског савеза (Ворен П. Стробел, *исто*, стр. 22).

ца; 3) развоју и производњи за потреbe логистике снага у систему одбране; 4) квалитету новог оружја и начину његове употребе, и 5) теорији, доктрини и пракси. На основу анализе чињеница из историје ратне вештине може се закључити да „нови садржаји операција“, карактеристике и обележја нису настајали случајно, већ је тај процес условљен одређеним правилностима и закономерностима. Питање је само колико теоријска мисао у области оператике може да открије те правилности и да објасни узроке њиховог дешавања, а тиме и да предвиди тенденције у будућности. Операције – припрема и реализација учешћа сукобљених војски и јединица у ратовима и оружаним сукобима – као процес сукобљавања снага, попримале су, временом, нова обележја и садржаје.

Из наведене анализе може се закључити да је неопходно истраживање свих кључних садржаја и проблема везаних за појам операције да би се превредновала досадашња сазнања, односно редифинисали доктринарни искази који се односе на садржај и обим појма. Такође, на основу тих нових сазнања о операцији требало би редифинисати појам борбе, боја и битке, као нивоа оружаног сукобљавања снага.

Физиономија савременог рата и оружане борбе знатно је промењена у односу на теорију операција, тако да се са великом поузданошћу може тврдити да је пракса непосредно утицала на многе промене у доктринарним исказима, а потом и у теорији оператике и теорији операција. Као теорија стратегије, и теорија оператике, првенствено њен део који се односи на операције, превазишла је искључиво војне оквире, јер се у припреми, организовању и извођењу оружаних операција ангажују многи подсистеми државе, владине и невладине организације и агенције од чијег ангажовања зависи остварење дефинисаних циљева. Такво стање у савременој пракси операција условљава преиспитивање организације, командовања снагама и начина припреме и извођења неоружаних операција које директно утичу на ефикасност дејства. То се првенствено односи на обавештајне, психолошке и информационе операције, јер је неопходно усклађивање ангажовања различитих подсистема државе и невладиних организација у функцији достизања јединственог циља.

Појам операције редифинисан је на основу нових сазнања у домаћој и иностраној литератури, а операција је класификована према критеријумима који су релевантни за теоријски и примењени аспект оператике. Наведена анализа није формалног карактера. Напротив, индиректно може да има значајне импликације на доктринарне и организационе промене свих подсистема државе који су на било који начин укључени у припрему, организовање, извођење и обезбеђење оружаних и неоружаних операција.

Импликације које произилазе из нове дефиниције појма операције вишеструке су и могу да се искажу кроз следеће ставове: 1) потребне су суштинске промене у теорији и пракси операција; 2) у домену теорије оператике, њене доктринарне области и вештине треба разграничити шта припада којој научној дисциплини, учењу или теорији;

3) командовање, у пракси, треба да интегрише све садржаје војне вештине, и 4) промене у пракси треба да прати доктринарна и едукативна свера. Да би се то остварило треба преиспитати системност војних наука, а потом и њихов однос према операцији.

Литература:

1. „Информативни билтен превода“, Београд, 1998–2000.
2. „Информативни билтен превода“, бр. 2/2001.
3. Група аутора, *О совјетској војној науци*, ВИЗ, Београд, 1966.
4. *Гледишта неких совјетских писаца о основним поставкама ратоводства*, Београд, 1957.
5. В. Жежи, *Социологија војске*, ВИНЦ, Београд, 1987.
6. М. Коен, Е. Нејгел, *Увод у логику и научни метод*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1982.
7. М. Ковач, „Ратна вештина – наука и вештина“, „Војно дело“, бр. 3/1996.
8. М. Ковач, Б. Форца, *Историја ратне вештине* (период 1920–2000), ВИЗ, Београд, 2000.
9. Лидел Харт, *Револуција ратовања*, „Војно дело“, Београд, 1957.
10. Лидел Харт, *Модерни рат*, Београд, 1937.
11. С. Мучибабић, „Садржај војне доктрине, начин њеног формулисања и примена“, „Војно дело“, бр. 6/1997.
12. Е. Мид, *Творци модерне стратегије*, ВИЗ, Београд, 1953.
13. С. Мосор, *Оператика*, ВИЗ, Београд, 1962.
14. Е. Нејгел, *Структура науке*, „Нолит“, Београд, 1974.
15. Ј. Нинковић, *Теоријске основе оператике*, ВИЗ, Београд, 1985.
16. М. Печујић, В. Милић, *Методологија друштвених наука*, „Службени лист СФРЈ“, Београд, 1991.
17. Ж. Ристић, *О истраживању, методу и знању*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995.
18. П. А. Ротмистров, *Историја ратне вештине*, књига I и II, ВИЗ, Београд, 1966.
19. В. А. Семјонов, *Развој совјетске оперативне вештине* (преводи), ВИЗ, Београд, 1965.
20. Р. Шуљагић, *Научна изграђеност теорије југословенске ратне вештине* (докторска дисертација), Универзитет Војске Југославије, Београд, 1993.
21. Р. Шуљагић, „Извори теоријских знања о ратној вештини“, „Војно дело“, бр. 6/1995.
22. Р. Шуљагић, „О полемистици“, „Војно дело“, бр. 2/1995.
23. Д. Вишњић, „Покушај идентификације концепције ратне вештине и њених филозофских претпоставки“, „Савремени проблеми ратне вештине“, бр. 24/1992.